

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
BÖLCSESZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Oláh Róbert

Egyházi középréteg a kora újkori Győrben.
A győri székeskáptalan proszopográfiai vizsgálata 1658 és 1783
között.

TÉZISFÜZET

PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola

Dr. Óze Sándor DSc

Témavezetők:

Prof. Dr. Tusor Péter DSc, Dr. Nemes Gábor PhD

Budapest, 2025

I. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS CÉLKITŰZÉSE, PROBLÉMAFELVETÉS

Két egymást kiegészítő feladatot tűztem ki a disszertáció céljául, valamint egy harmadik, a győri kanonokok esetében korábban alig vizsgált nézőpontot. A győri székeskáptalanról publikált kevés számú narratív munka rendszerint elfogult, részrehajló. Bedy Vince és Szabady Béla esetében is ez érthető, társadalmi státuszuk, a káptalanhoz fűződő viszonyuk minden esetben meghatározta arról szóló munkásságukat.

Előzetes felvetésem az volt, hogy a proszopográfiai nézőpont és módszer segítségével egy pártatlanabb, objektív és átfogó képet tudok adni a káptalan 17. és 18. századi testületéről. A társadalmi és földrajzi származás, iskolázottság és egyetemjárás kanonokokról szóló adatainak proszopografikus eredményeivel véleményem szerint szélesebb magyarázat adható a káptalan testületi jellegére. A káptalan tagságának a vizsgálata közvetve a stallumra kinevező püspök kinevezéspolitikáját is megvilágította, hiszen az egyházkormányzati szempontból kiemelten fontos székeskáptalan a püspök közvetlen segítő szerve volt.

Az előzetes proszopografikus és archontológikus adatgyűjtés során egyértelművé vált számomra, hogy Bedy Vince adatközléseit nem minden esetben tudom hatékonyan használni. Bedyt egyértelműen a 16. és a 17. század foglalkoztatta, monográfiájának gerince is erre a korszakra épül. A kötetének „*Kanonokok névsora*” című részében a 18. századi személyek kevésbé hangsúlyosan jelennek meg, azokról levéltári kutatást gyakorlatilag nem végzett. Helyette a retrospektív, az 1880-ban Szely Lajos kanonok által, belső használatra nyitott *Liber Cantoralis*-ban található rövid életrajzokat emelte be munkájába, gyakran szó szerint. Azonban az ebben található 18. századi életrajzok felületesek és pontatlanok, teljeskörű karrierutakat egyáltalán nem lehet e bejegyzésekből kinyerni. Éppen ezért célom volt, hogy a 18. századi káptalani divíziós listákat és a káptalani hiteleshelyi levéltár felvállási jegyzőkönyveinek kanonoklistáit feldolgozva új és pontos archontológikus ismeretek birtokában kezdjem meg a testületről szóló további vizsgálataimat.

Harmadrészt célom, hogy a kanonokok végrendeleteinek, illetve tárgy- és könyvleltárainak segítségével bemutassam a győri egyházi középréteg anyagi és mentális helyzetét. Bedy Vince a kanonoki házak városon belüli elhelyezkedésén túl más egyebet a tárgyi kultúra kérdéskörében nem vizsgált. Ezt különösen fontosnak tartom, hiszen előfelvetésem szerint a kanonokokat minden értelemben a városi elit részének kell tekinteni. Ennek bizonyítására a Győri Egyházmegyei Levéltár győri káptalan magánlevéltárának „*Testamenta*” sorozatának egyes tételeinek a feldolgozására vállalkoztam.

Összegezve a célom tehát az volt, hogy a szakirodalomban már létező, proszopografikus, adatbázis alapú példák alapján egységbe rendszerezem és kiegészítsem a

győri székeskáptalanról alkotott 17. és 18. századi ismereteket, majd modern szemlélet szerint vizsgáljam azt. Az értekezésben meghatározott előzetes kérdések alkalmasak voltak arra, hogy reális képet alkossak egy zárt, jól körül határolható csoportról. Mindazonáltal az eredmények nem csupán a fent leírt kérdésekre adtak választ, hanem közvetve egy egész korszak társadalmi mozgásait, és automatizmusait is bemutatta. A kutatás legvégén tipizált életpályákat, helytálló csoportkarakterisztikát tudtam felállítani. A karriertípusok vizsgálata különös lehetőséget adott arra, hogy más, a Magyar Királyság területén működő ugyanilyen testületekkel összevegyem a győri székeskáptalant. Amellett, hogy a győri káptalant és jellegzetességeit korábbi, késő középkori önmagával is párhuzamba állítottam. A vizsgálat 125 évet ölelt fel. Természetszerűleg nem volt lehetséges az, hogy egy statikus képet vázoljak fel a kutatás végeztével. Sokkal inkább azt tartottam megvalósíthatónak, hogy tendenciákat, időszakai jelenségeket és folyamatokat állapítsak meg, amelyek segítségével megismerhetővé vált a káptalani testület. Ezen vizsgálatok elengedhetetlenek annak a jövőbeni célnak az érdekében, hogy minél pontosabb képet kapjunk a teljes magyar egyházi társadalomról.

II. AZ ÉRTEKEZÉS MÓDSZERTANA

A disszertáció során a fent már említett proszopográfia módszertanát alkalmaztam. Magát a proszopográfia kifejezését Lawrence Stone hozta be a tudományos diskurzusba 1971-ben. Stone a proszopográfia műszavát egy olyan módszerre használta, amely szerinte a leginkább alkalmas egy közösségben, társadalomban lezajló folyamatok, változások vizsgálatára. Azaz, hogy a proszopográfia kifejezésen egy közös háttérrel rendelkező, meghatározott csoport vizsgálatát kell értenünk. Az adott, meghatározott közösség tagjai közös jellemzőik alapján vizsgálhatók, ennek eredménye alapján kollektív tanulmány készíthető. Fontos megállapítani azonban, hogy a proszopográfia nem azonos a biográfiával, illetve az összefoglaló, átfogó biográfia vizsgálati módszerével. Az utóbbiak egy vagy több egyén életútját vizsgálják, a kutató az általa kiválasztott személyek karrierjeinek, pályájuknak sajátosságait szedi csokorba és teszi tárgyalásának középpontjába. A proszopográfia ezzel ellentétben egy csoportban felsejlő azonosságokat, a csoporthoz tartozók karakterisztikáját tárgyalja, az életrajzokból kinyerhető adatok összességére támaszkodva. Továbbá különbség, hogy a biográfiák igyekeznek az adott személy teljes élettörténetét közre adni, míg a proszopográfia csak a csoport vonatkozásában foglalkozik az egyes személy életének bizonyos jellemzőivel. A vizsgált személy csak a vizsgált társaság többi tagjával együtt válik a tudományos kutatás tárgyává.

A fentiek fényében a vizsgálat középpontjába tettem minden olyan személyt, aki 1658 és 1783 között a székeskáptalan tagja volt. Ennek során minden kanonokról – akiről csak tudtam – megállapítottam a származási helyét, nációját, társadalmi háttérét, tanulmányi helyeit. Ezt követően tipizáltam a bejutásuk módjait, a bejutáskori életkorukat, illetve a testületben befutott karrierjüket.

III. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS EREDMÉNYEI

Az elemzés során kiterjedt adatgyűjtés eredményeképp az 1658 és 1783 között működő 113 győri kanonokról az eddigi legrészletesebb adatbázist állítottam össze. Ez szükségszerű előfeltétele volt egy átfogó proszopografikus vizsgálatnak. A kutatás során korábban nem látott mértékben vált megismerhetővé a győri kanonokok származási helye, nációja és társadalmi háttere. Az új és rendszerezett adatmennyiség további távlatokat nyitott a győri egyházi középréteg kutatása terén. Ebből adódóan korszakolhatóvá vált és trendek felállítása vált lehetővé a későbbi győri egyházi középréteg – gimnáziumi és felsőfokú – tanulmányait illetően (II. fejezet, 5). Egységes, átfogó, a teljes korszakot reprezentáló eredmények mellett táblázatosan, 20 évenkénti bontásban is közöltem a vizsgált adatokat, így valóban jól elkülönülő tendenciák is kirajzolódnak az adatok segítségével.

A Győri Püspöki Levéltár részét képező, Keresztély Ágost püspök korából fennmaradt, korábban csak szórványosan felhasznált levelezését, valamint a kutatás számára szinte teljesen ismeretlen Zichy capsák vonatkozó anyagát igyekeztem minél jobban bevonni a kutatásba. Az Út a középrétegbe I–II. (III. fejezet) című két fejezetben az említett levelezés és egyházkormányzati iratok segítségével bemutattam az alsópapságból érkezők és az uralkodói kommandálással stallumhoz jutottak személyeinek a körét. Feltett szándékom volt nem csupán a testületet, de annak szélesebb társadalmi környezetét vertikálisan és horizontálisan is bemutatni. Éppen ezért ahol lehetőségem volt rá, összehasonlítottam a győri székeskáptalan „testvér intézményeivel” a kapott eredményeket. Ezzel viszonyítási támpontokat adtam a győri trendek értékeléséhez.

A levéltári forrásokig visszamenően, azokat értelmezve a korábbinál pontosabb káptalani karrierutakat (IV. fejezet, *Karrier a székeskáptalanban*) és méltóságsorokat állítottam össze, annak érdekében, hogy a valósághoz a lehető legközelebbi pályaképeket tudjak rajzolni (X. fejezet, *Archontológia*). A pontosított 18. századi életrajzok ismeretében kiküszöböltem számos, a Bedy-kötetben szembeötlő anomáliát.

Így akárcsak az életrajzi adatbázis felépítésekor (IX. fejezet, *Névtár*), úgy a káptalani karriereket is revízió alá vettem és számos új, eddig ismeretlen belső káptalani karrierutat

sikerült pontosítanom. Ez minden egyes személy esetében külön is kiemelendően fontos, azonban a teljes testület perspektívájában a belső működés még pontosabb megismerhetőségét és vizsgálhatóságát biztosítja.

Kiemelten fontosnak tartom, hogy sikerült adatokat találni a káptalan liturgikus életének alakulására (VI. fejezet), olyan éneklőkanonoki munkadokumentumokat dolgoztam fel, amelyek valós képet festenek az egyházi középréteg 18. századi székesegyházi liturgikus jelenlétéről. Az értekezésben kitértem a győri káptalan kulturális szerepére is (VII. fejezet). A könyvjegyzékek elemzése során megállapítást nyert, hogy a kanonokokat a város szellemi elitjéhez kell sorolni. A kulturális, értelmiségi elit mellett, az egyházi középréteg anyagi értelemben is a város módosabb rétegeit gyarapította. Az 1784–1785-ös házösszeírás és a végrendeletek tükrében megállapítható, hogy általában a tehetős nemesség vagy gazdag városi polgár életszínvonalán éltek a győri kanonokok.

A proszopográfia célja a csoportkarakterisztika meghatározása, a legjellemzőbb közös tulajdonságok megállapítása és egy meghatározott körön belüliek adott szempontrendszer szerinti vizsgálata. Azonban a leggyakoribb általános tulajdonságok kiemelésével és azok összeadásával leírhatóvá válik egy „átlagos” kanonok, aki ilyen formában sosem élt, de a testület tagjainak meghatározó tulajdonságait leginkább reprezentálja. A felvetés létjogosultságát a helyi jelentőségen túl az is adja, hogy a korszak magyar püspökkara a káptalanokból, így a győriből is rekrutálódott.

Zárásként a győri székeskáptalanról megállapítható, hogy a személyi állományának arculata mindig idomult a korhoz, amelyben működött és a megyéspüspökök személyi politikáihoz. Értekezésem egy kísérlet arra, hogy a székeskáptalan tagjain keresztül jobban megismerhetővé váljon a testület kora újkori története. Ezzel egy nagy lépés tehető az ezer éves győri székeskáptalan 17. és 18. századi történetének monografikus igényű feldolgozásának az irányába.

IV. A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK:

- *A győri székeskáptalan személyi összetétele 1658 és 1725 között*, Arrabona 57 (2019) 145–176.
- *Bényi János győri nagyprépost magánkönyvtára*, Magyar Könyvszemle 136 (2020) 248–256.
- *Die Archidiakonen von Lutzmannsburg zwischen 1658 und 1783*, Burgenländische Heimatblätter 84 (2022) 1–2., 59–72.
- *The Educational background of the canons of the Győr (Raab) Cathedral Chapter between 1658 and 1783*, Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien, (sajtó alatt!)